

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D'EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY XIII.

BARCELONA 31 DE JULIOL DE 1890.

NÚM. 141.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA'LS ASSO IATS —Pera'ls no socis, 1.50 pessetas al any. —Número sol, 25 cénts. Se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON ahont deuen dirigir-se totas las comunicacions, y en la llibreria de Verdager.

Venen parlant un dia y altre los periódichs d' aquesta capital, del estat de imminent ruina en que 's troban lo magnífich temple y claustre de Sant Cugat del Vallés, y aquí hont se pot dir no passa mesada que un nou institut foraster no vinga á establirse, y troba medis per fincar-se y prosperar, hem d' esperar ab l' ay al cor la hora d' un pròxim esclavissament que ha de pendre per sempre més á la historia del art catalá un de sos més genuhins y espléndits exemplars. Prou se 'n parla de comissions, de dictámens y pressuposts; mes lo temps passa, las esquerdas s' obran, los pilans se desvian .. y la catástrofe s' acosta. No fa molt temps que, per salvar á las monjas de Pedralbes de morir colgadas en las ruinas del monastir que habitan, hi hagué necessitat de passar una capta que ab prou feynas doná lo suficient pera cobrir los gastos d' un mesquí apuntalament, que altre resultat no ha de produhir que lo de aplassar per algun temps sa desastrosa ruina. Ab Sant Cugat del Vallés, si no 's corra, ni aixó será factible; y ab tot y tenir Comissions de Monuments, Acadèmias y Autoritats que semblan cridades á vetllar per la conservassió dels tresors artístichs que 'ls passats ens llegaren, veurèm desaparèxer lo famós cenobi del Vallés, més per criminal descuyt ó falta de patriotisme, que per carència de medis de salvarlo. ¡Quant mes lloable no fora

emplear los capitals que 's malversan en capellas de pastillatje ó en frontispicis exòtichs, restaurant bé y conciençudament monuments de debó, com històrica y artísticament considerats ho son Sant Cugat del Vallés y Santa Maria de Pedralbes! Busquense aquests medis, aquestos capitals, que prou se trobarán si verdadera-ment hi ha voluntat de trobarse. La experiència està donantnos en irrefutable exemple ab la reedificació de Ripoll que, no se l' ha salvat de caure, sinó que se 'l ha aixecat de la pols de las ruinas; y si aixó ha estat possible, quant més ha de serho restaurar la Catedral del Vallés y 'l monastir de Pedralbes.

Autoritats, Corporacions y entitats, de las que depèn per diverses circumstàncias la salvació d' aquestas joyas del art catalá, si vuy encara s' hi es á temps, demá tal volta será ja tart: ¡salvèulos per glòria de Catalunya y honra vostra! y si no... Deu pose en millors mans lo que en las vostras de tant poch profit es á la religió, al art y á la pátria.

EXCURSIONS

(*Extracte.*)

EXCURSIÓ ALS CINGLES DE BERTÍ, AL SERRÁ, LAS TORRES DE SANT QUIRZE, SANT FELIU DE CODINES, RIELLS, BIGUES, LA AMETLLA Y LA GARRIGA, per nostre consòci N' Antoni Bulbena verificada lo dia 20 de Juliol de 1890. (Particular).

Lo qui, trobantse com ara nostre consòci en lo poble de la Garriga, se 'n puja alt en lo turó de ca 'n Rosselló, que es lo més avinent d' allí, y está tocant á la via fèrrea, vèuse sorprès com en tan curta pujada un hòm puga descobrir l' extèns panorama que des de aquell cim s' ovira.

Al Nort de la població, seguint mitja hora de carretera s' entra en lo coll del Congost, tenint com á guaytes constants, al un costat las cingleras de Bertí ab lo turó de Puigfrèt (920 metres), y al altre amostra son cap l' alterós Tagamanent (1040 metres)? de hont parteix un ramal de serra que envers la part de llevant defineix en La Garriga. La serra de ponent, que vé á continuació de las de Bertí, s' extén més enllá fins á La Ametlla, y costejant la riera vá á

parar al plà de Canovelles. Molt poca amor á la naturalesa hauria de tenir lo qui, posat enfront de aquesta serra, no sent un viu desitj de travessar-la per vèure 'n l' altra part hont sèu la fèrtil y gemada vall de Bigues, la més rica, alegre y riallera de tot lo Vallès.

Anímat de semblant propòsit, y ab l' intent de visitar los seus amichs y població de Sant Feliu, tal die com lo 20 del corrent, á las quatre del matí, ensemps ab un guia pujaren á la antiga ermita ò església de Nostra Senyora de Puiggraciós, distant una hora y mitja de La Garriga. Deu minuts abans de aplegar al cim del *Serrat de Leucata* (750 metres), trobe 's lo dit Santuari, ab la orientació pròpia de altres consemblants, çò es, de Sur á Nort, y del qual no donarèm ací la descripció, axí per crèure que ho haja fet abans algun de nostres companys, com per la molta pressa que de arribar á Bertí tenien hont feyen compte de desdejunarse.

Prenent donchs lo camí que, per darrera la mateixa ermita, mena fins al coll de ca 'n *Tripeta* (700 metres), ficarense per un bosch de pins molt pintoresch, descobrint tot seguit las magestuoses cingleras de Bertí, las quals en aquest indrèt forman com un ángul recte. Si bonich es lo costat de llevant, que s' hi puja per un camí molt drèt passant per dessobre *Montmany*, no ho es menys lo qui mira al sur, que bé pot dirse forma com una veritable muralla, tancant y dividint lo Vallès de la altra part d'alt la montanya. Ab cosa de mitja hora s' arriba á tocar lo matex cingle, y aplegant al mitj de aquest costat, que es lo més curt, ja 's troba la canal ò gorja nomenada del *Traver* ò del *Mercader*, (per lo molta concurrència de mercaders que en altre temps hi transitavan.) Lo panorama que 's descobreix des d' ací es encisador en extrèm, per que, tenint aquella immensa enfilada de cingles á la má dreita, un hòim explaya sos ulls per la espadada vessant que té á la esquerra, creuhada tan solament per caminèts de cabres que conduheixen á la vall. Aquest grau es lo més accessible, per que seguint un camí de zig-zag, mitj construhit per la má del hòme, profitant lo poch pás que ofereix lo matex cingle, s' arriba ab 10 minuts al cim de tot, entrant en lo petit plà de ca 'n *Borra* (uns 800 metres).

No es facil descriure la impressió que causa la entrada á Bertí. Poblat com es la major part de alzines y pinetons, la quietut que hi domina, dexant als conills y á alguna que altra guinèu establir

arrèu y ab tota tranquil·litat llur cau, l'ayre fresch y sá que, degut á sa elevació, s'hi respira, las afraus pregones y ferèstegues que acaben de donarli un ayre més salvatge, tot contribuïx á comòure l'esperit del excursionista, sobretot á aquell possehint una imaginació fantasiosa. Degut á la sua estranya situació no 's vèu allí sinó la terra que 's trepitja, y mercès al torrent de la *Llobrega*, que ajuntantse al de *Bertí* s'estimben y llancen sas aygues al sòt de *Vallderros*, per la obertura ò canal que forman pot vèure 's de lluny lo típic St. Llorenç del Munt, y més ençá la població de Sant Feliu.

Eran las set com arribaren á las duas casas enfront de la església, que aquestas y setze ò disset més que n'hi haja escampadas en la extensió de una hora, constituïxen tota la població de Bertí. En la una de aquellas dues cases nomenada á ca 'n *Magre* amor-saren, y fou sòrt que portaven queviures, altrement la haurien passada bén magre, per que allí no tenien sinó pá y ayguardent (de vi ni se 'n resava.) La església com totes las de aquestas encontradas, es de una sola volta, dirigintse de llevant á ponent: un ull de bou es la única obertura que té al enfront, damunt lo qual indica sa primitiva arquitectura románica un cloquer ab dues groces campanas y altres dues de més xicas. Lo portal rodó per hont s'entra á la església está mirant al sur, y per entrarhi cal pujar uns quants grahons de pedra y, per un reixat, atravessar lo cementir. Mitj tapada per construccions modernes, y emblanquinada per dins y per fora, tot just conserva algun recort de sa primitiva fàbrica. En lo altar major s'hi venera un sant Pere ab tia-ra y vestit papal. Dintre la sagristia, arreconat y plè do pols, s'hi vèu un sant Jaume de quatre palms, de fusta y pintat, segurament del XIII^{en} segle.

A las vuyt partiren de Bertí, y prenent un camí acostat de las referidas casas, baxaren al torrent de Puigfrèt, de hont guanyant un collet de forta pujada tornaren á baxar á un altre torrent que, juntanse ab l'anterior van á caure en lo dit salt ò cascata de Vallderós. Acabat que s'aplega alt en lo coll del *Soler de Bertí*, dexant á la má esquerra lo camí que porta á ca 'n *Soler* y á ca *N' Onyó* que es lo qui vá cap á Sant Miquel del Fay, tiraren per la dreta y seguint per un camí descabert se devalla al riu *Rossinyol*,

lo qual s'atravessa per una palanca, endrèt á la casa dels *Cabanyals*, que sèu al bell peu del *Serrá*. En tot aquest pás, que dura poch més de una hora, no 's poden descriure tots los encontrats efectes que un hòem experimenta, per que ocupats los ulls en contemplar aquellas serras de una verdor molt fosca, totas clapejadas de rocas, porten á la imaginació mil pensaments, entre riallers y melancòlics.

Los cabanyals es lo punt de parada per als cotxos que venen de la carretera de Centelles. De allí 's baxa ab cosa de mitja hora al magnífich y delitós lloch de Sant Miquèl del Fay. No hi anaren per tenirlo prou conegut, y crehent també que hó fora per la majoria de sòs companys de associació. Puix era son objecte travessar per aquellas serras que dominan á Sant Miquèl, emprengueren la ascensió al *Serrá*, des de qual cim y casa s'extén á la vista un sorprenent panorama, embadalint l'esprit aquella vegetació tan feréstega que té á prop y aquell misteriós silenci tan solament interromput per la remor del *Tenes* y la del *Rossinyol*, que banyen sos peus per anarse á confondre baix al plá de Riells, après haver fet lo sall de llurs fantásticas y encisadoras cascates.

Exint del *Serrá* prengueren per un camí, entre atapahit boscatge, que passa á tocar la *Creu de las Torres* que es allí prop. Dita creu es de fusta y de uns vuyt palms de altària. En poca estona s'arriba á un plá de roca viva per hont passa la riera de Sant Quirze, després riu *Tenes*. Es aquest lo lloch conegut per *Las Torres*, lo qual fa més afalagador son pás un rústech molí ab la sua palanca, sehent á la vora de la riera, ensemps que l'armeniós murmull de las aygues lliscant y saltant entre las rocas. Arrambada al molí serveix també de habitació una torre á quatre cayres, probablement dels segles xiii ò xiv, si bé esmotxada y cuberta per una moderna teulada.

D'ací, passant per la dita palanca, ab mitja hora més de pujada feren cap al cim de la serra hont sèuen las cases del Parer y del Flaquer, prop de la carretera de Centelles, y per hont passa lo camí que de Sant Miquèl vá á Sant Feliu de Codines, vulgarment nomenat del *Pinyó*. Per açò, cal abans travessar lo torrent ò *Sòt de la Bacella*, hont se baixa per un aspre camí sobre roca grahonada, y costejat sempre per un bellíssim bosch. No 's triga

gayre que 's passa per lo torrent, lo qual, com vé groç, va saltant de sòt en sòt fins á pagar son tribut al riu *Tenes*. D'allí, seguint per una suáu pujada (que bé fou la darrera,) anaren á trobar la carretera de Castelltorsòl y de Moyá, no havent á caminar sinó pochs minuts per entrar en lo pintoresch poble de Sant Feliu de Codines (430 metres.) Eren las onze del matí: per tant, feya sis horas que caminaven, haventne prés una de repòs.

* * *

A las quatre passat mitjdie continuaven sempre á peu la llur tan accidentada com encisadora excursió. Per un portal que hi ha en la plaça vella de Sant Feliu, baixaren á Riells, des de hont contemplaren tot lo transcorregut durant lo matí, en tant que embadalits miraven aquella llarga rastellera de cingles que començant á ponent, en lo poble de Sant Feliu, va retorçanse com una immensa serp, fent tortes y recolzadas cap á Centelles; en una de las quals fondaladas, per cert, s' amaga la fantàsiosa y riallera cascata de Sant Miquèl, ovirantne solament la típica casa en mitj del cingle: No menys fantástica'es la del sòt de Vallderós ò de *Las Donzelles*, que 's vèu darrera 'l poble de Riells; las quals ab sobrada rahó inspiraren á la distingida escriptora Na Maria de Bell-lloch per referirnos las més xamosas é interessants lliendes de aquellās encontradas. Dexaren, no sens racança, aquella vall per anar encara un bòn quart d' hora expla-yantse seguint las encantadoras salzeredas del *Tenes*. Prenent llavors per un camí de vinya á la esquerra ab mitja hora més se puja alt en la església de Bigues hont se despediren de aquella bellíssima vall, passant d'allí á La Ametlla ab una hora; y ab tres quarts més de baixada tornaren altre colp á la Garriga.

NOVAS

Ha sigut rebut académich de número de la Real Acadèmia de Bonas Lletres d' aquesta ciutat, Don Ferrán de Sagarra y de Sis-car, actual Vis-President de la Associació Catalanista de Excursions Científicas; qual solempníssim acte tingué lloch en la sala de Doctors d' aquesta Universitat lo dia 15 de Juny prop passat. Felicitam de tot cor al nou académich.

(Del *Somatent de Reus*.)

Destinat á la iglésia del suburbi de Sant Ramon que, com saben nostres lectors, ha sigut recientment restaurada per nostre amich l'arquitecte municipal de Teruel don Pere Caselles, nostre paisá l' Excm. é Ilm. senyor Bisbe d' Astorga ha regalat un calze y duas ricas casullas. Lo Dr. Forcadas, vicari general de la mateixa diócessis, y també paisá nostre, ha fet lo present d' una riquíssima imatge de Jesús Crucificat, que es verda-derament una obra d' art. Unas bonicas sacras han sigut cedidas per lo senyor Vilalta secretari del referit senyor Bisbe. Destinada á la sagristia, y pera guardar las robas, Mossen Pujol, beneficiat de nostra parròquia de Sant Pere, ha cedit una antiga y gran calaixera. També s' ha ofert á construhir la trona de la restaurada iglésia lo Dr. Don Joan Recasens arxipreste d'aquesta ciutat. Y, finalment, varias senyoras propietárias de las masías d' aquell terme, han ubert uua subscripció pera cobrir los gastos que ocasionen los demás objectes que faltan per al culto, així com també pera fer construhir la estàtua de Sant Ramon de Penyafort, que es lo patró de dita iglésia.

Han sigut cedit a la ASSOCIACIÓ 'ls objectes y obras següents:

Per D. Ferran de Sagarra: *Discursos* leídos ante la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la recepcion pública del Sr. D. Fernando de Sagarra y de Siscar el dia 15 de Junio de 1890. Barcelona 1890. Per D. Francesch Carreras y Candi: *Los Castells de Montserrat*, ensaig crí-tich històrich, per lo propi donador, Barcelona 1890. Per lo Centre Catalá: Resposta del Centre Catalá segons dictámen de sa secció de Foment, al qüestionari pera la informació pública referent á las obras que conve-nen efectuar pera la terminació y engrandiment del Port de Barcelona. Per la «Asociacion artístico arqueológica Barcelonesa»: *Estudis de Indu-mentaria española*, per J. Puiggari, Barcelona 1890. Per D. Francesch Ubach y Vinveta: «La Sagrada Imagen del Santo Cristo de Igualada» *història del origen de sa veneració y prodigis*, per el Dr. D. Joan Padró y Serrals, Pbre, Igualada 1852. Per id. *Tres goigs*; en alabansa de la miraculosa imatge de Ntra. Sra. de Moncada patrona del Vallés, la Costa y el Pla de Barcelona. Per D. Francesch Carreras y Candi: *Uns goigs* en alabansa del gloriós princep dels apostols, Sant Pere, que 's cantan en sa parroquial iglesia de Barcelona. Per la Societat «Club Alpin Français»: *Annuaire du Club Alpin Français*, seizième année 1889, París 1890. Per la Associació d' Excursions Catalana: Guia itineraria de las serras de la Costa de Ponent de Barcelona, ó sia del Noya inferior al mar y del Llobregat inferior al Panadés, dividida en 42 itineraris, per D. Arthur Osona en colaboració ab D. Joseph Castellanos, Barcelona 1890. Per el «Centro

de Maestros de Obras de Cataluña:» *Lista de los socios que lo componen* 1890, Barcelona 1890. Per la Libreria y Tipografia Católica: *Història de la Mare de Deu de Falgàs*, breu notícia de las antiguetats de la Pobla de Lillet y novena en honor de dita soberana verge, per lo Dr. D. Ramon Anglerill, Pbre. Barcelona 1890.

MEMORIAS

DE LA ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS

Se n' ha publicat lo VOLÚM VIII corresponent al any 1884, que comprén en xvi-571 planas, los següents treballs: Pau Piferrer y Fábregas, notícia biogràfica, per D. Bonaventura Renter —Excursió á Sant Miquel del Fay desde la Garriga, per D. César August Torras —Id. á La Espluga de Francolí, Poblet, Vimbodí y castell de Milmanda, per D. Lluís María Soler.—Id. á Llinás, per D. Joan Llopis y Bofill.—Id. al Alt Pallars, per Mossen Jascinto Verdagué, Pbre.—Id. á las Guillerías, per D. Antoni Massó —Id. á las Guillerías: Tradicions orals y Literatura popular, per D. Sebastià Farnés.—Id. de Sardanyola á Sant Joan d' Horta per Sant Iscle de las Freixas, per D. Arthur Osona.—Id. á Banyolas, Porqueras, Besalú y Serinyá, per D. Pelegrí Casades y Gramatxes —Id. á Miravet Per D. Agustí Monner —Id. á Puig-Sacau, per D. Antoni Auléstia y Pijoan —Id. á Barbará, per D. Lluís G. Ferrer —Id. á las montanyas y ex-monastir de Cardó (Tortosa), per D. Pere Company y Fàges.—Id. á las Illas Medas, per D. Pere Dória —La Vall Maran y l' origen del riu Tet, per Mr. Pierre Vidal.—Excursió de Puigcerdá á la Seu d' Urgell y Valls d' Andorra y regrés per la serra de Bascarán, per D. Joaquim Guasch.—Id. á Núria, Puigmal y altres llocs notables del Pirineu, per D. César August Torras —Id. á Badalona, per D. Heribert Barallat —Id. á Sant Pere de Riudevittles, Sant Quintí de Mediona y Mediona, per D. Heribert Barallat.—Visita á las coleccions de D. Frederich Bordas per D. Joan Cardona.—Excursió á Martorell y sos encontorns, per D. Eduart Castellet.—Una ánfora pompeyana per D. Pere Dória

L' il·lustran 47 grabats trets dels cròquis que posseheix la Associació, y va acompanyat d' un completíssim índex analítich que facilita extraordinariament la consulta del llibre.

Se ven pera 'ls socis, al preu de 7'50 pessetas, en lo local de la Associació; y pera 'l públich, al de 10 pessetas, en las principals llibrerías de Barcelona.

Los senyors socis delegats que desitgen obtenirlo deurán designar persona que 'l reculle y satisfassa 'l preu en Barcelona.